

Historie cukrovaru ve Slavkově u Brna

HISTORY OF SUGAR FACTORY IN SLAVKOV (AUSTERLITZ)

Ladislav Zapletal – Vysoká škola DTI v Dubnici nad Váhom

Bedřich Maleček – Slavkov u Brna

Slavkovský cukrovar by v uplynulém roce oslavil 150 let od svého založení. Samotné počátky výroby cukru ve Slavkově lze nalézt v druhé polovině devatenáctého století, kdy na základě iniciativy Jana Uhlíře byl v roce 1870 založen prozatímní výbor rolníků a měšťanů s cílem vybudovat akciový cukrovar. Předsedou tohoto uskupení rolníků ze Slavkova, Vážan, Hrušek, Křížanovic, Kovalovic, Hodějic a Křenovic se stal slavkovský notář a majitel zemědělské usedlosti Jan Kraml. V krátkém čase, 14. března 1871, byly schváleny stanovy a vypsáno 1 500 akcií, každá v hodnotě 200 zlatých, a také poloviční akcie po 100 zlatých. Ovšem k zisku akcií se vážala povinnost dodat do cukrovaru 100 q řepy vhodné pro zpracování. Již o pět dnů později došlo k volbě tzv. zařizovacího výboru, jehož předsedou se stal Jan Kolářek ze Slavkova. Jednání výboru se zaměřilo na zásadní otázku, a tou byl výběr místa pro vybudování cukrovaru. Po několikahodinové diskusi nakonec přece jen zvítězil zdravý „selský rozum“, kdy

nad nejrůznějšími argumenty zvítězilo racionální zvážení faktů: byl to právě Slavkov, který se nabízel příznivou lokalitou pro svoz cukrovky z okolí, protože ze čtyř světových stran vedly do Slavkova dobře udržované silnice, a navíc v okolí samotného Slavkova byl dostatek dobré půdy k pěstování cukrové řepy, dostatek pracovních sil i dostatek potřebné vody. Tyto argumenty se ukázaly jako rozhodující pro stavbu cukrovaru ve Slavkově (a dané výhody se ještě znásobily o několik let později, když se významnému podnikateli Hermannu Redlichovi podařil „majstrštyk“, prosadit změnu trasování železnice z Brna, což znamenalo, že trať vedla v těsné blízkosti továrny a dokonce byla na cukrovar napojena vlečkou).

S výstavbou cukrovaru bylo započato v roce 1872. Na základě konkurzního řízení byla stavba zadána staviteli Václavu Nekvasilovi z Prahy, strojní zařízení dodala a zabudovala továrna na stroje Daněk z Prahy a kotlářské práce brněnská firma Krakhart. B. MALEČEK (1) uvádí další podrobnost, např. že strojní zařízení cukrovarů, i slavkovského, navrhoval Ing. Bedřich Nedoma narozený v Ledčicích u Mělníka, absolvent Vysoké školy technické ve Vídni. Nastoupil k továrně Ruston a spol., později pracoval v 1. Uherské továrně na stroje v Pešti, poté nastoupil do První českomoravské továrny na stroje Praha-Libeň. Vedle Ing. Vojtěcha Novotného byl hlavním konstruktérem firmy pro výrobu strojního vybavení cukrovarů.

Valná hromada stanovila termín dokončení stavby na 1. října 1872. Původně plánované náklady na stavbu cukrovaru byly: samotná stavba 150 000 zlatých, strojní vybavení 104 300 zlatých a kotlářské práce 38 000 zlatých. Oproti původní představě se celkový náklad zvýšil na 433 591 zlatých, což donutilo správní výbor k půjčce 80 000 zlatých a navíc zámožnější akcionáři ručili svým majetkem.

Po překonání těchto problémů byla stavba cukrovaru dokončena jen s desetidenním zpožděním oproti původně plánovanému termínu. Po bohoslužbách ve slavkovském kostele, za doprovodu hudby, střílení z hmoždíků a zámeckých děl, byl cukrovar 20. října 1872 slavnostně otevřen. První cukrovarská kampaň byla zahájena v říjnu 1872 a skončila v lednu 1873. Bylo zpracováno 138 691 q řepy a vyrobeno 8 879 q surového cukru. Pro malou výtěžnost byla tato kampaň nakonec ztrátová celkem 51 661 zlatými. Tato neutěšená situace trvala i v letech 1873–1879 a cukrovar se ke konci roku 1875 zadlužil na 303 000 zlatých (1). Nezaplacené dluhy vedly k exekuční dražbě rolnického cukrovaru, který byl nakonec 17. listopadu 1876 odprodán za 110 000 zlatých První českomoravské továrně na stroje v Praze. Knihovním majitelem se 21. března 1878 stala firma Hermann Redlich a spol. z Brna a prvním ředitelem cukrovaru se stal v roce 1880 Emil Löw. Vzhledem ke konzolidaci cukerního

Obr. 1. Inzerát v Moravské orlici z 4. 2. 1872

Stavba
rolnického cukrovaru
ve Slavkově.

Správní rada rolnického akciového cukrovaru ve Slavkově
vypisuje tímto

offertní řízení
na zadání prací
zednických na základě jednotných cen.
strojnických, kotlářských atd..

při rolnickém cukrovaru, který má být zařízen na **diffusi**
a zpracování **200.000** centů řepy.

Offerty budíž zadány jak na zpracování surového tak
bílého zboží, pak buď na převzetí jednotlivých prací neb pře-
vzítí celé stavby i s vnitřním zařízením.

Offerty zapečetěné přijímá
do 15. února 1872

předseda správní rady **Jan Kolářek**, starosta ve Slavkově.
Ve Slavkově, dne 30. ledna 1872.

89-2 **Správní rada.**

trhu a pod odborným technickým i obchodním vedením a řadou investic došlo k efektivnímu provozu cukrovaru, což umožnilo v roce 1886 jeho rozšíření o rafinerii cukru. V letech 1893 a 1894 byl postaven etážový sklad cukru, budova kostkárny a hala pro výrobu homolů. Postupně byla zavedena výroba velkých a malých homolů, kostek, pilé, konkassé, krystalu a moučky. Cukrovar se řadil objemem výroby na 4. místo mezi moravskými smíšenkami. Větší výrobu zboží vykazovaly jen cukrovary v Břeclavi, Kojetíně a Hrušovanech.

V roce 1913 byla postavena nádrž na melasu s obsahem 5 490 hektolitřů. Ekonomie cukrovaru obhospodařovala 11 dvorů, většinou v nájmu cukrovaru. Ve Slavkově to byly dva dvory, dále pak v Hruškách, Křenovicích, Kroužku, Letonicích, na Jalovém dvoře, v Nových Zámčích, Nemočích, Střílkách a Zástřizlech. Počáteční období po skončení první světové války a vzniku republiky byla charakterizována rozvojem výroby a obchodu s cukrem. Ve slavkovském závodě se v letech 1920 až 1927 provedla menší rekonstrukce surovárny a v kotelně se postavily dva nové kotle. V té době patřil slavkovský cukrovar k největším na Moravě. Svůj kvalitní cukr vyvážel mj. do Libye, Argentiny, Japonska, Itálie nebo do Švýcarska.

Rok 1924 přinesl další změny, kdy pod tlakem agrární strany rostly snahy rolnictva o porolnění cukrovaru, v jehož důsledku se podnik sice změnil na akciovou společnost, ale všechny akcie zůstaly v majetku rodiny Redlichů. V témže roce odchází z funkce ředitele Karel Horký, jeho funkci převzal Mořic Selinger, který uskutečnil několik rekonstrukcí a zvýšil kapacitu výroby cukrovaru. Na počátku hospodářské konjunktury v roce 1926 došlo k dalším změnám, podnik byl zapsán jako Slavkovský cukrovar, akciová společnost – Slavkov Zuckerfabrik, Aktiengesellschaft. Cukrovar prosperoval, jeho průměrná kapacita zpracování byla 1 000 t·d⁻¹ řepy, zpracovával až 180 t·d⁻¹ surového cukru, který rafinoval a dále vyráběl homole, kostky, krystal, pilé, konkassé, krupici a moučku. Cukrovar se tak řadil objemem výroby mezi největší moravské smíšenky. Větší produkci zboží vykazovaly pouze cukrovary Kojetín a Břeclav.

V dalších letech se cukrovar nevyhnul dopadům světové hospodářské krize, v jejímž důsledku se majitelé cukrovaru zabývali myšlenkou jeho odprodání, byly zastaveny investice a prováděla se jen nejnútnejší údržba. 16. března 1939 se stal ředitelem ing. Václav Sázavský, který uskutečnil v letech 1940 a 1941 rozsáhlou přestavbu strojního zařízení. Byla postavena vápenka, moderní čeření šťávy podle Dědka a Vašátka, dále byla postavena nová odparka podle patentu Škoda – Sázavský, tři nové varostroje a vyměněny zastaralé odstředivky za westonky s přímým elektropohonem. Provedenými rekonstrukcemi se zlepšil provoz cukrovaru, a proto německé vedení v Brně ani technický inspektor Josef Jaskolski z Kojetína do provozu cukrovaru nezasahoval.

Ještě před obsazením Československa nacistickými okupanty uprchli do Kanady předseda správní rady dr. Felix Redlich a jeho bratranec Viktor Redlich, protože byli židovského původu. Nově

Obr. 2. Historický kolorovaný pohled na cukrovar ve Slavkově u Brna

Obr. 3. Stavba řepných kanálů (přibližně koncem 19. století)

zakoupené cukrovarské zařízení plánovali převést tam. V tom jim zabránila válka. První brněnská strojírna pak prodala zařízení do Rumunska. Cukrovar od akciové společnosti Redlichů a Friesů v Hodoníně převzala tamní akciová společnost a vypltila jim 75 % akcií. Okupanti však převod neuznali a na cukrovar uvalili nucenou správu, která byla později rozšířena i na akciovou společnost. Nuceným správcem a generálním ředitelem se stal prokurista brněnské kanceláře slavkovského cukrovaru Ferdinand Rosa-Alschner. Kromě něho byl do společnosti dosazen jako zvláštní zřízenc ríšského protektora SS obersturmbannführer dr. Eilers, a tím závod přešel do majetku německé říše. (1)

Poválečná historie Slavkovského cukrovaru se odvíjela v souladu s celospolečenským vývojem. Krátkou dobu po osvobození Slavkova byl cukrovar pod patronací MNV, ale znárodnovací dekret prezidenta republiky z 29. května 1945 určoval, že kapitalistické cukrovary mají být znárodněny a rolnické združstevněny. Národní správa akciové společnosti prosazovala však združstevnění tím, že zamlčela existenci 90 tis. kapitalistických akcií a takto nesprávně byli informováni příslušní vládní

Obr. 4. Cukrovar ve Slavkově za 1. republiky

Obr. 5. Pracovníci cukrovaru pod vedením Václava Sázavského v roce 1943

Obr. 6. Fotografie cukrovaru z šedesátých let 20. století

činitelé i složky ROH na jednotlivých závodech. Po odhalení pravého stavu věci se postavila podniková rada, jejímž předsedou byl Stanislav Rys, proti združstevnění akciové společnosti. Rozpoutal se urputný boj, v jehož čele stálo osazenstvo závodu a který byl provázen různými úskoky a sankcemi. Boj byl ukončen až po únoru 1948, kdy byly všechny cukrovary zákonem z 28. dubna 1948 znárodněny. Tak se slavkovský závod stal samostatným národním podnikem. Ústředním řídicím orgánem se stal Československý průmysl cukrovarnický, národní podnik, v Praze. Slavkovský cukrovar se stal samostatným podnikem a názvem Cukrovar a rafinerie cukru ve Slavkově u Brna, národní podnik. Po odchodu Ing. Sázavského působil ve funkci podnikového ředitele od 1. 7. 1948 František Knap. (1)

Bez ohledu na tyto politické okolnosti byl slavkovský cukrovar v roce 1946 hodnocen jako nejlepší ze všech cukrovarů v republice. V následujících letech byly realizovány již dříve připravované rozsáhlé investice, např. na základě zkušeností z katastrofálního roku 1947, kdy cukrovar nepracoval v důsledku nedostatku vody, byl zřízen nový rybník na výměře 10 ha.

Od roku 1950 procházel slavkovský cukrovar řadou organizačních změn, v jejichž důsledku byly zřízeny Slavkovské cukrovary se závody Sokolnice a Vyškov, ale již o tři roky později byl cukrovar opět jako samostatný podnik podřízený přímo ministerstvu potravinářského průmyslu prostřednictvím Východomoravského cukrovarnického trustu se sídlem v Brně. V roce 1957 se stal cukrovar Slavkov jako závod součástí nového podniku Brněnských cukrovarů.

Činnost slavkovského cukrovaru letech 1951 až 1960 je možné shrnout (1): Zpracováno bylo průměrně asi 62 tis. t řepy, 9,5 tis. t surového cukru a bylo vyráběno kolem 17,5 tis. t rafinády. V roce 1958 byla zrušena výroba kostek a zavedena výroba drobného spotřebitelského balení krystalu a moučky. V roce 1954 byla postavena trafostanice a v roce 1959 čtyři bytové jednotky. O rok později byla zahájena dlouho připravovaná rekonstrukce závodu. Byla zrekonstruována budova surovarny včetně postavení nové laboratoře a technických kanceláří, nové střechy nad rafinací a kalolisy, vyměněno strojní zařízení v řepníku a difuse. Další etapa zamýšlené rekonstrukce však již nebyla realizována zejména proto, že její koncepce byla již zastaralá a nevyhovovala moderním požadavkům na zařízení cukrovarů.

V letech 1961–1970 stoupl průměrně roční zpracování řepy na 90 tis. t, zánosu na 11 tis. t a výroba zboží dosahovala téměř 21,5 tis. t. Vůbec největšího zpracování v historii závodu bylo dosaženo v roce 1966, kdy bylo v kampani zpracováno téměř 120 tis. t cukrové řepy, 17 tis. t zánosu a vyrobeno bylo 29 tis. t zboží.

V sedmdesátých letech probíhaly v cukrovaru rozsáhlé rekonstrukce s cílem modernizace provozu, vedle menších akcí, jako zavedení paletizace drobného balení, postavení skipového výtahu na vápenku, rekonstruování dopravníku vyložených řízků, hašenky, postavení šifřící saturace, vagonové váhy, byly realizovány větší investice, jako je postavení baterie automatických recyklujících odstředivek na krystal, rekonstrukce rafinace a příprava klérů s výstavbou další baterie recyklujících odstředivek na afinaci, výstavba napájecí stanice vody pro kotelnu, postavení tří zrníčů na zadiny, rekonstrukce závodní vlečky, výstavba mechanické difuse, naplavoacích filtrů na kléry, postavení čistírny odpadních vod a také postavení nové odparky a provedení rekonstrukce napájecí stanice v kotelně. Vedle modernizace provozu se vedení podniku výstavbou 24 bytových jednotek snažilo o stabilizaci zaměstnanců. Přes tyto kroky se však v průběhu osmdesátých let začaly hromadit technické a personální problémy, které vedly k ukončení výroby v listopadu 1989.

Obr. 7. Demolice objektu zrušeného slavkovského cukrovaru (2003)

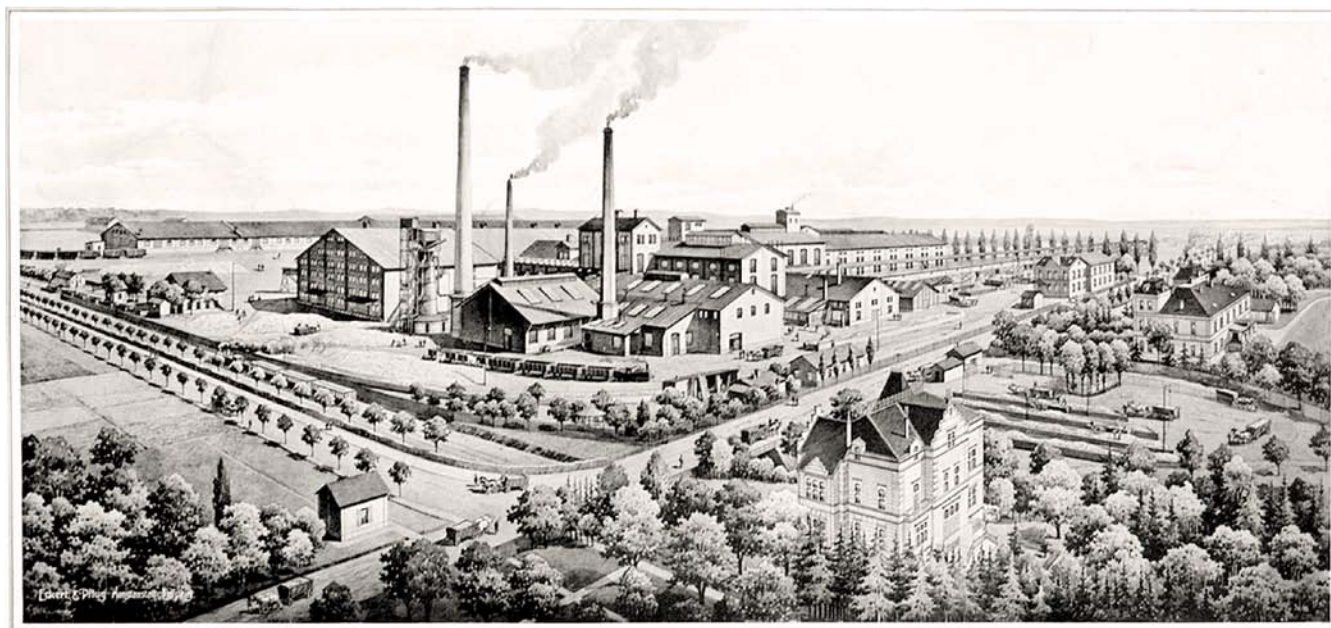
Slavkovský cukrovar v průběhu své historie postupně měnil firemní název takto:

- 1872 – Akciová rolnická továrna na cukr a líh Slavkov,
- 1878 – Slavkovský cukrovar Hermann Redlich a spol.,
- 1924 – Slavkovský cukrovar, a. s. v Brně, cukrovar Slavkov,
- 1942 – Akciová společnost pro průmysl cukrovarnický, cukrovar Slavkov,
- 1948 – národní podnik Cukrovar a rafinerie cukru Slavkov u Brna,

- 1951 – Slavkovské cukrovary,
- 1953 – Cukrovar Slavkov u Brna, n. p.,
- 1963 – Jihomoravské cukrovary Staré Město u Uherské Hradiště, závod Slavkov u Brna.

Literatura

1. MALEČEK, B.: *Slavkovský cukrovar*. 17. 3. 2021, [online] <https://www.slavkov-austerlitz.com/post/slavkovsk%C3%BD-cukrovar>.

ZUCKERFABRIK AUSTERLITZ (MÄHREN.)